

Les traduccions al castellà de les *Elegies de Bierville* de Carles Riba: opcions traductores i models de llengua literària

JORDI MAS LÓPEZ

Departament de Traducció i d'Interpretació

Universitat Autònoma de Barcelona

jordi.mas.lopez@uab.cat

RESUM: Aquest article analitza les traduccions que s'han publicat de les *Elegies de Bierville* de Carles Riba des de 1952 fins ara amb l'objectiu de dilucidar si hi ha hagut una evolució en la manera com s'han traduït els poemes i en el model de llengua literària emprat. Per tant, es considera el context social i polític en què apareixen les diverses traduccions, així com la modalitat traductora i el model de llengua que ha utilitzat cada traductor i editor. La conclusió és que, a pesar de la diversitat de variables en un corpus relativament breu de textos, la tendència a fer traduccions literals de les *Elegies* es pot explicar, en part, perquè, a partir dels seixanta, els nous lectors i traductors se senten distanciats del model de llengua de l'original de Riba.

PARAULES CLAU: Carles Riba, *Elegies de Bierville*, traducció poètica, traducció català-castellà

TITLE: The translations into Spanish of *Elegies de Bierville* by Carles Riba: translation options and models of literary language

ABSTRACT: This article analyzes the translations of *Elegies de Bierville*, by Carles Riba, that have been published since 1952 in order to determine whether there has been an evolution in the way of translating the poems and the type of literary language used. Therefore, the social and political context in which the various translations appear, as well as the translation mode and the type of language preferred by each translator and editor are considered. The conclusion is that, despite the diversity of variables in a relatively short corpus of texts, the tendency to make literal translations of *Elegies de Bierville* can be explained, in part, because from the sixties on, the new readers and translators feel distanced from the model of literary language used in the original work by Riba.

KEYWORDS: Carles Riba, *Elegies de Bierville*, poetry translation, translation from Catalan into Spanish

Introducció

La importància indubtable de Carles Riba com a poeta en la literatura catalana del segle xx, el paper clau que va exercir com a portaveu de la cultura catalana a partir del seu retorn de l'exili i el consens generalitzat que les *Elegies de Bierville* són uns dels cims de la poesia catalana del segle passat han fet que actualment disposem d'un bon nombre de traduccions totals o parcials d'aquesta obra al castellà. La primera publicació, parcial, de Paulina Crusat, va aparèixer l'any 1952; la darrera traducció íntegra, de Marta López Vilar, tot just el 2011. Durant aquest més de mig segle, han anat sorgint un seguit de traduccions de les *Elegies* que han respost a iniciatives culturals i opcions textuais diverses, les quals són l'objecte d'aquest estudi.

Per bé que treballem amb un corpus reduït —catorze publicacions, algunes de les quals són reimpressions lleugerament revisades d'altres d'anteriors—, les qüestions que afecten la presentació dels textos i els criteris seguits a l'hora de traduir-los són molt diversos. En aquest context, el nostre objectiu consistirà a analitzar les decisions que han aplicat els diversos traductors a l'hora de girar els textos de Carles Riba al castellà, tenint en compte, en tot moment, el context històric i el projecte editorial en què es du a terme cada versió, i a reflexionar sobre fins a quin punt es pot considerar o no que hi ha hagut una evolució dels criteris que han regit les traduccions i del model de llengua emprat.

Així, doncs, començarem exposant la cronologia de les traduccions basant-nos en les aportacions de Bacardí (1997) i Mas López (2012), que han estudiat globalment les versions de la poesia de Riba que s'han fet en la llengua veïna. Tot seguit examinarem el text de les versions castellanques, tot centrant-nos en dues de les elegies, la II i la IX, que, pel fet de ser considerades de les millors de l'obra i de tenir una gran càrrega simbòlica (Sullà 1993: 61, 148), han estat incloses, bé l'una, bé l'altra, o bé totes dues —hi ha una sola excepció, la de Paulina Crusat—, en tots els volums que són objecte del nostre estudi. Finalment, a les conclusions considerarem fins a quin punt podem parlar d'evolució en els criteris de traducció i en els models de llengua emprats o bé cal limitar-se a parlar, senzillament, de diversitat de projectes editorials i culturals lligats a moments diferents. Per fer aquesta consideració, compararem aquests criteris i models, sense cap voluntat prescriptiva, amb els que Riba propicià als anys cinquanta a l'hora de donar a conèixer la seva poesia entre els lectors de la llengua veïna.

1 Cronologia de les traduccions al castellà de les *Elegies de Bierville*

Les primeres traduccions de la poesia de Carles Riba al castellà es van dur a terme als anys cinquanta. En aquest conjunt de publicacions caldria destacar, globalment, la implicació que el mateix Riba hi va tenir.

En tornar de l'exili, l'autor es va convertir en el portaveu oficiós de la cultura catalana davant la castellana, gràcies, en part, al prestigi que li conferia la seva sòlida formació en llengües i literatures clàssiques i el seu catolicisme. Els intel·lectuals castellans s'acostaven a aquesta col·laboració amb una actitud força paternalista envers la literatura catalana. Així, al seu pròleg a l'*Antología de poetas catalanes contemporáneos*, Paulina Crusat, després d'aduir que una poesia com la catalana no es pot comparar amb la castellana a causa de la disparitat en el nombre de parlants de totes dues, demana al lector: «Poeta castellano, mírales con cariño» (1952: 15). Al pròleg de *Salvaje corazón*, Antonio Tovar empra, significativament, els mots *trobadoresco* i *terruño* per referir-se a la llengua catalana, que considera «un instrumento más íntimo, personal, local y concreto que el que representa una lengua universal como la nuestra» (Riba 1953b: 7–8). Aquesta imatge preconcebuda de la literatura catalana com a llegat històric, més que no pas com a opció de futur, fa que les iniciatives editorials sorgides en aquest moment atorguin una gran importància a la figura

de Carles Riba, que arriba a aparèixer, fins a cert punt, deslligada de la poesia catalana contemporània, gairebé com si fos un autor que treballa sol, amb la vista girada al passat. Davant d'aquesta actitud, Riba insisteix en la vitalitat de la literatura catalana de dues maneres: proposant els noms de poetes joves a Paulina Crusat perquè els inclogui en la seva antologia i insistint a publicar en castellà obra seva molt recent o encara inèdita en català (Mas López 2012: 189 i 191).

En general, la tendència imperant en les edicions castellanes que es fan de la poesia de Riba en aquesta època van en la línia de traduccions més o menys literals que acompanyen el text original i estan concebudes, en part, com a recurs auxiliar perquè el lector de parla castellana es pugui acostar al text català. Tanmateix, la primera de les traduccions de les *Elegies de Bierville* s'aparta d'aquest model. Es tracta de la traducció de la segona elegia inclosa a *Poesía catalana contemporánea* (Manent 1999: 73), amb què Marià Manent guanyà *ex aequo* els Jocs Florals celebrats a Perpinyà l'any 1950 en la modalitat de traduccions al castellà, per bé que el volum, monolingüe, no va ser publicat fins al 1999 per iniciativa de Jaume Subirana.

La primera traducció a veure la llum, ja esmentada, és la de Paulina Crusat a *Antología de poetas catalanes contemporáneos* (1952), que tampoc no acompanya les versions castellanes amb els originals catalans. Crusat opta per traduir parcialment la setena elegia, i al pròleg explica: «Habiendo escogido traducir en verso, hemos tomado lo que podía ser traducido» (Crusat 1952: 15).

La primera traducció íntegra de les *Elegies* va aparèixer el 1953 (Riba 1953a). La versió, d'Alfonso Costafreda, es presenta juntament amb els textos catalans i vol ser literal, per bé que, per la correspondència amb Riba, sabem que va requerir tres anys d'elaboració i que va comptar amb la col·laboració de l'autor (Riba 1991: 550). Cal dir, així mateix, que l'edició omet quatre de les notes finals del volum, entre elles la relativa a la versificació dels poemes.

El 1956, *Ínsula* va publicar, sota el títol d'*Obra poética. Antología*, una edició-homenatge promoguda per un nombrós grup d'intel·lectuals. El volum contenia la traducció íntegra que Costafreda havia fet de les *Elegies de Bierville* i una mostra molt extensa i representativa de la resta de la poesia de Riba. El fet que aquesta antologia recull traduccions publicades poc abans en altres editorials i compta amb la col·laboració dels mateixos traductors evidencia que les traduccions de Riba editades a Castella als anys cinquanta respon a un esforç conjunt i ben articulat. Quant a la traducció de les *Elegies*, cal destacar que el text castellà no es presenta acarat amb el català, sinó a peu de pàgina, tot separant-ne els versos mitjançant barres inclinades. Es tracta solament d'un canvi de disposició textual, però l'efecte sobre el lector és ben diferent, perquè al volum de 1956 la centralitat del text català és evident ja d'entrada, abans fins i tot de començar a llegir.

El segon grup de traduccions de la poesia de Riba sorgeix a la segona meitat dels anys seixanta. En conjunt, aquests nous textos es caracteritzen perquè s'editen principalment a Barcelona. Ara, les traduccions són parcials i s'integren en antologies generals de la poesia catalana de tots els temps o bé del segle xx. Al rerefons d'aquests volums hi ha el desig de reivindicar l'existència i la vàlua de la poesia catalana en general, i per aquest motiu

aposten per presentar el text original acompanyat d'una traducció castellana que vol servir perquè el lector castellà s'hi pugui acostar.

Durant el període de temps que separa les traduccions dels anys cinquanta i les dels seixanta es produeixen dos fets d'importància cabdal: la mort de Carles Riba i l'aparició d'una nova generació poètica que, a partir dels postulats del realisme social, maldarà per crear una nova poesia més lligada al context social en què sorgeix, tant pels temes que tracta com per la dicció que fa servir, més acostada a la de la llengua quotidiana —i, cal dir, força distant de la llengua treballada i exigent de Riba.

Per a aquesta nova generació, Riba ja no és el mestre a seguir, sinó més aviat una figura de pes indubtable del passat recent per al llegat de la qual encara cal trobar un encaix adequat en la història de la pròpia tradició. És simptomàtic, per exemple, que, alhora que recupera la figura oblidada de Salvat-Papasseit, aquesta generació es mostri més aviat distant amb Riba i sovint consideri que el seu moment de màxima representativitat cultural correspon a l'època de les *Estances*. Com a conseqüència, aquestes antologies inclouen una representació força generosa de les *Estances*, per bé que no deixen mai de banda, naturalment, les *Elegies*.

Tanmateix, el primer volum a aparèixer és el més atípic. Es tracta de l'*Antología poética de la lengua catalana (puesta en versos castellanos)*, de Félix Ros (1965). El llibre inclou poemes catalans de tots els temps, i el traductor sembla preferir decididament la primera part de la trajectòria poètica de Riba, puix que en tradueix vuit estances. Al pròleg, titulat «Pliego de descargos», Ros explica que a l'hora de confeccionar la seva traducció, que manté el metre i la rima, quan n'hi ha, dels textos originals, no ha donat prioritat al tema o argument ni a les paraules de les composicions, sinó a l'efecte que produeixen en el lector (Ros 1965: 12).

El volum que apareix a continuació, l'any 1968, és *Poetas catalanes contemporáneos: antología*, de José Agustín Goytisolo, que a més d'encarregar-se de la selecció i la traducció de textos, n'escrivi el pròleg, en el qual argumenta que, a pesar de l'interès que «la España del interior» pugui tenir per la cultura catalana —n'esmenta la nova cançó—, encara en desconeix la poesia i la literatura en general.

Goytisolo presenta els textos originals catalans acarats amb les traduccions al castellà, i proporciona una biografia i una bibliografia —que en cas de Carles Riba inclou també traduccions— de cadascun dels autors. De les *Elegies de Bierville*, és evident que en la tria es dóna prioritat a les més breus —I, II, IV, V i XII— per tal de poder-les encabir al volum. Cal dir també que, contràriament al que és habitual, Goytisolo no les encapçala amb la xifra amb què es numeren a l'edició original, sinó que empra les primeres paraules de cada composició com a títol.

La següent traducció a aparèixer, el 1969, és *Ocho siglos de poesía catalana: antología bilingüe*, en què Josep Maria Castellet i Joaquim Molas fan una selecció de textos poètics de tota la història de la literatura catalana i els presenten acompanyats de versions literals. Les traduccions ribianes corren a càrrec de José Corredor-Matheos, i només es tradueix una elegia, la segona, per tres estances, cosa que suggereix que els editors consideraven que el període de màxima actualitat i vigència estètica de Riba correspon a abans de la guerra civil.

El mateix 1969, José Batlló publica *Seis poetas catalanes*, que inclou poemes de Carner, Riba, Salvat-Papasseit, Foix, Pere Quart i Espriu i té una declarada vocació historicista (Batlló 1969: 7–8). El volum presenta els textos originals acompanyats d'una traducció literal. De cada autor es dona una «Poética», que en el cas de Riba consisteix en un fragment de «De una carta a Paulina Crusat» —aquest text havia servit de pròleg a *Obra poética: antología* de 1956— i una «Noticia bio-bibliográfica». En la tria de poemes de Riba, força equilibrada, s'inclouen les elegies II, VII, IX, X, XI i XII, cosa que demostra la bona consideració que Batlló tenia d'aquesta obra.

Després de la publicació d'aquestes antologies, les *Elegies de Bierville* no tornen a aparèixer en traducció castellana fins als anys vuitanta, en un context social i cultural altre cop canviat. El model d'estat autonòmic permetia pensar en un nou concepte de cultura espanyola que no s'identifiqués exclusivament amb la castellana, sinó que inclogués també la catalana, la basca o la gallega. És aquest punt de vista el que explica la publicació de tres traduccions íntegres i una de parcial de les *Elegies* durant la primera meitat de la dècada. Aquests projectes editorials es caracteritzen perquè hi trobem traduccions i agents que ja hem esmentat en referir-nos a les publicacions dels anys cinquanta i seixanta —Costafreda, Santos Torroella, Goytisolo, Corredor-Matheos—. En general, aquestes edicions ja no qüestionen el paper de Riba en la poesia catalana del segle xx, com passava amb les dels anys seixanta, sinó que assumeixen que les *Elegies de Bierville* són un dels textos cabdals de la poesia catalana moderna i centren els pròlegs en l'obra i el seu autor.

La primera d'aquestes publicacions apareix l'any 1982 a Visor, i és una traducció íntegra —inclou també tots els paratextos, tant els prefacs com les notes— confegida per Ramon Gallart i Palau (Riba 1982). Novament, la traducció es presenta acompanyant l'original català, i Gallart justifica el fet d'optar per una traducció literal que acompanya l'original a causa de la dificultat de traduir l'estil de Riba (Riba 1982: 13).

La següent traducció de les *Elegies*, de 1983, també íntegra —se n'ometen, tan sols, algunes notes—, bilingüe i més aviat literal, és la que Santos Torroella inclou a *Antología (texto bilingüe)*. En contrast amb els pròlegs de les dècades anteriors, el d'aquest volum, titulat «La poesía absoluta de Carles Riba», se centra exclusivament en l'obra de l'autor, i no en la persona que hi ha al darrere —com passava als anys cinquanta— o en el grau de rellevància que aquesta obra pugui tenir en la poesia catalana contemporània —com passava als seixanta.

El mateix 1983 es va publicar *Poesía catalana contemporánea (edición bilingüe)*, de José Corredor-Matheos, que el 1969 ja havia traduït la segona elegia al volum de Castellet i Molas. Aquesta antologia, que arrenca de la Renaixença, és l'única que presenta el text traduït precedint l'original català, per bé que la traducció també tendeix a la literalitat. Aquest mateix recull es va tornar a editar l'any 2001 sota el títol d'*Antología esencial de la poesía catalana contemporánea*, que no en modificava la selecció de textos però que sí que n'ampliava la nòmina, atès que havien transcorregut divuit anys entre una i altra edició.

L'any 1985, Goytisolo, que ja havia publicat cinc elegies en traducció castellana l'any 1968, en va treure una edició íntegra i bilingüe a la col·lecció *Marca Hispanica* d'Edicions

del Mall. El conveni de col·laboració signat entre Goytisolo, administrador de la societat Marca Hispanica, i el president de la Diputació de Barcelona deixa ben clara la necessitat que Goytisolo sent de posar a disposició dels lectors castellans traduccions de les millors obres de la literatura catalana (Cotoner 2007: 206). La traducció inclosa al volum era, en principi, la que Costafreda havia fet als anys cinquanta, per bé que, com veurem a la secció següent, és dubtós fins a quin punt podem considerar que es tracta del mateix text. L'editor s'encarregà, a més, d'aportar el pròleg i de traduir la «Nota a la tercera edició» i la resta de notes que no s'havien inclòs en la traducció de 1953.

Després de l'aparició d'aquest volum, l'única novetat en relació amb les *Elegies de Bierville* en castellà han estat l'edició, per part de Jaume Subirana, de l'antologia ja comentada de Marià Manent (1999), la reimpressió de l'antologia José Corredor-Matheos (2001) i, finalment, l'aparició d'una nova traducció íntegra del text l'any 2011. Aquesta darrera sembla una iniciativa personal de Marta López Vilar, que, coneixedora del català i el grec modern —no és gens estrany que s'interessi per la figura de Riba—, féu la seva tesi doctoral sobre el simbolisme de les *Elegies*. L'edició és bilingüe i inclou totes les notes que Riba hi va anar incorporant a les tres primeres edicions catalanes. El pròleg, signat per la mateixa traductora, se centra en la gènesi i el significat de les *Elegies de Bierville*, més que no pas en el conjunt de l'obra de Riba.

2 Els textos traduïts: opcions traductores i models de llengua

2.1 Les traduccions dels anys 50

La primera traducció confegida al castellà de les *Elegies de Bierville*, la de Marià Manent (1999), és la més lliure de totes. Manent s'enfronta a la segona elegia amb la consciència que el text català no l'acompanyarà, i procedeix de la mateixa manera que ho hauria fet amb un original anglès, posem per cas: cercant les solucions més naturals en la llengua d'arribada per tal d'oferir-ne, efectivament, un substitut. Heus-ne aquí una mostra acarada amb l'original:

Súnion! T'evocaré de lluny amb un crit d'alegria,
 tu i el teu sol lleial, rei de la mar i del vent:
 pel teu record, que em dreça, feliç de sal exaltada,
 amb el teu marbre absolut, noble i antic jo com ell.
 Temple mutilat, desdenyós de les altres columnes
 que en el fons del teu salt, sota l'onada rient,
 dormen l'eternitat! [...] (Riba 1988: 218)

¡Súñion! Te evocaré desde lejos con un grito de júbilo,
 a ti y a tu sol leal, rey de la mar y del viento:
 por tu recuerdo que, venturoso de sal exaltada, me yergue
 con tu puro mármol, yo como él noble y antiguo.
 Maltrecho templo, desdeñas las otras columnas
 que en una sima cercana, bajo la ola riente,
 duermen la eternidad. [...] (Manent 1999: 73)

De tots els traductors que s'han acostat a aquesta segona elegia, Manent serà l'únic que transposarà «alegría» per «júbilo», «feliç» per «venturoso», «absolut» per «puro», «mutilat» per «maltrecho» o «en el fons del teu salt» per «en una sima cercana»: la resta tendeix a buscar la formulació o el mot més acostats a l'original. Manent, en canvi, fa un esforç més gran per abstreure el contingut del poema i reformular-lo per tal que el resultat sigui plausible en castellà. Hom li podria retreure, potser, que el resultat final és una mica menys tes que el de Riba, més semblant a l'estil del propi del traductor, però és indubtable que el text castellà és eufònic i molt llegidor. Cal assenyalar, això sí, que l'adjectiu «precís» es tradueix per «precioso», la qual cosa ha de ser un error bé del traductor, bé de l'edició, atès que la variació en el sentit no es pot justificar ni des del punt de vista de la lectura del poema —«oh precís! oh fantasmal!», diu el vers de Riba— ni de l'adaptació del ritme en castellà. Així mateix, el participi «exiliat» es tradueix per «desterrado», com faran pràcticament totes les versions posteriors.

La traducció següent, de Paulina Crusat, també es presenta sense l'original català. Crusat és l'única traductora que no escull ni la segona ni la novena elegia, sinó que opta per la setena. El poema es tradueix parcialment —se n'omet un fragment després dels quatre primers versos— i s'hi afegeix una nota, que sintetitza la de Riba, per fer-ne possible una lectura informada (Crusat 1952: 67). El mateix esperit clarificador és present en la redacció del text castellà, que intenta seguir la del català tot mantenint-ne el ritme —cosa que s'aconsegueix parcialment, atesa la dificultat d'encabir les síl·labes de la llengua castellana en l'esquema del díptic elegíac— i sense canviar-ne gaire la tria lèxica. Ens trobem davant d'una traducció que, podent ser tan lliure i desimbolta com la de Manent, tendeix més a la literalitat, com si a Crusat li requés allunyar-se excessivament dels mots originals de Riba. La tensió entre fidelitat lèxica i adequació al ritme es busca, sobretot, mitjançant l'eliminació de conjuncions —val a dir que també se n'hi afegeix alguna— i la inversió d'elements juxtaposats o coordinats, molt freqüent. Quant al sentit, la traductora tendeix a convertir el pretèrit indefinit de Riba en un pretèrit perfet, més allunyat en el temps, i a fer més implícita la relació que hi ha entre el subjecte poètic i el material exposat. El resultat, pensem, és força plausible en castellà, però el discurs perd una mica el caràcter personal, d'experiència viscuda, així com la urgència cívica de l'original català. Uns quants versos acarats poden donar idea de la manera com Crusat trasllada l'elegia:

[...] l'illa de l'últim adéu, on es va inclinà' el meu migdia,
 i el necessari ponent, dolç d'una glòria sagnant. [...]
 Semblen precedir-nos camí del misteri i ens deixen
 foscos davant d'un brocat, tristos a un eco que fuig.
 Cal la secreta clau: un record que ve de vosaltres,
 déus! i que no ens ateny fins que ja hem arribat; [...] (Riba 1988: 225)

[...] la isla del último adiós, donde se inclinó el mediodía
 y el necesario poniente, dulce de glorioso sangrar. [...]
 Como precediéndonos por el camino del misterio, nos dejan
 ante un brocado oscuros, tristes de un eco que huyó.
 Hace falta la clave secreta: recuerdo que de vosotros nos viene,
 dioses! y no puede alcanzarnos hasta que llegamos ya [...] (Crusat 1952: 67)

La traducció següent, de Costafreda (Riba 1953a), és íntegra, i compta, en certa manera, amb l'«aval» de l'autor, que es trobà dues vegades amb el traductor per revisar-la (Riba 1991: 550). El text castellà es presenta acarat amb el català i, com el mateix Costafreda declarà, volia ser literal, perquè servís d'ajut per acostar-se a l'original, i renunciava a funcionar com a peça autònoma (Riba 1953a: 13). Cal dir, tanmateix, que el resultat és molt agradable de llegir, i que la literalitat de la traducció no fa grinyolar mai les frases. El traductor malda en tot moment per conservar la redacció de l'original, però quan això implicaria forçar la sintaxi o la dicció castellana, s'opta per una lleugera modificació de l'ordre dels mots o del lèxic o la sintaxi, buscant sempre l'eufonia i la claredat. Els quatre primers versos de la segona elegia donen idea de fins a quin punt Costafreda s'esforça a seguir l'original:

Súnion! T'evocaré de lluny amb un crit d'alegria,
 tu i el teu sol lleial, rei de la mar i del vent:
 pel teu record, que em dreça, feliç de sal exaltada,
 amb el teu marbre absolut, noble i antic jo com ell. (Riba 1988: 218)

¡SÚNION! Te evocaré desde lejos con un grito de alegría,
 tú y tu sol leal, rey de la mar y del viento:
 por tu recuerdo, que me yergue, feliz de sal exaltada,
 con tu absoluto mármol, noble y antiguo yo como él. (Riba 1953a: 19)

L'únic canvi digne de remarcar respecte de l'original és l'alteració d'ordre a «absoluto mármol», en què a l'original l'adjectiu seguia, i no precedia, el nom. Fins i tot es manté el vocatiu del segon vers, «tu i el teu sol lleial», que en la majoria de traduccions passa a integrar-se en la sintaxi de la frase i a formular-se com «a ti y a tu sol leal», solució que afavoreix la naturalitat del passatge però que fa perdre l'efecte que Riba va procurar, en què

el vocatiu «emergeix» de la frase que l'acull de la mateixa manera que el temple de Súnion «emergeix» del paisatge i arriba a convertir-se en la icona d'un ideal absolut.

La traducció de la novena elegia segueix el mateix criteri que el de la segona, i creiem que no cal, doncs, citar-ne cap exemple. Sí que volem remarcar que, a l'edició de 1953, la dedicatòria d'aquesta elegia, «Per a Pompeu Fabra», no apareix ni a l'original ni a la traducció, potser per motius polítics. Quan la traducció de Costafreda es va incloure a l'*Obra poética: antología* de 1956, en canvi, se'n va recuperar la dedicatòria, per bé que, a la versió castellana, se'n castellanitzà el nom: «A Pompeyo Fabra» (Riba 1956: 140).

La versió de les *Elegies* de Costafreda que es va incloure a l'antologia de 1956 és una reimpressió de l'apareguda el 1953, tot i que, d'una banda, la traducció dels textos canvia —a *Obra poética*, els textos catalans i castellans no estan acarats, sinó que els castellans van a peu de pàgina, destacant el caràcter d'originals dels catalans—, i, de l'altra, s'han corregit algunes errates de la primera edició. Precisament, l'exemplar del volum de 1953 que hem consultat, pertanyent al fons Carles Riba de la Biblioteca de Catalunya, hi ha esmenats alguns errors de la versió castellana de la novena elegia —«corazón» per «vorazón», «os llena» per «os llama», «presa» per «pesa» (tots a la p. 45)—, i aquestes esmenes apareixen incorporades a *Obra poética* (Riba 1956: 138); entenem, doncs, que fou Riba mateix qui corregí aquests errors en la primera edició de la traducció. El canvi que no podem explicar d'aquesta manera, a les mateixes pàgines, és la introducció de sengles articles a l'hora de traduir «un ponent buit de la fuga i la sang» per «un ocaso vacío de la huída y la sangre», que al volum de 1953 apareixia com «un ocaso vacío de huída y de sangre»; si la correcció és de Riba, en tot cas no s'ha fet damunt de l'exemplar consultat.

2.2 Les traduccions dels anys 60

La primera de les traduccions ribianes dels anys seixanta, la de Félix Ros (1965), és, com hem dit, la més atípica dins d'aquest grup, i s'acosta més, pel fet de presentar-se sense el text català, a les de Manent o Crusat. Ros tradueix la novena elegia —n'omet la dedicatòria a Pompeu Fabra—, i al fragment del pròleg que n'hem citat més amunt explica que un poema no consta tan sols d'un tema o argument i uns mots, sinó també d'un cert «efecte» damunt del lector que és allò a què ell ha donat prioritat a l'hora de traduir (Ros 1965: 12). I, certament, la seva versió ni segueix literalment la redacció catalana ni s'ajusta prou bé —podem parlar d'errors greus de contingut— al sentit de l'original. Heus-ne aquí una mostra:

[...] consentissin a fer-se, ells diversos! iguals en les armes,
 persuadits per la llei, ells que es dictaven les lleis,
 i a la força més forta que estreny o que inunda, oposessin
 la raó que es coneix i l'escomesa viril.

Homes que vau mesurar i acomplir accions més que humanes [...] (Riba 1988: 229)

[...] consintiesen en diversificarse, iguales en las armas;
 persuadidos por la ley, ellos que se dictaban las leyes,
 y a la fuerza más fuerte, que estrecha o que inunda, opusieran
 la razón que se desconoce y el empuje viril.
 Hombres que atenuásteis y cumplísteis acciones más que humanas [...]
 (Ros 1965: 381)

Tanmateix, retrauríem al traductor que l'«efecte» de la seva versió no és ben bé el de l'original de Riba, tampoc. El poeta català empra el díptic elegíac per fer una reflexió, per personal i sentida que sigui, sobre l'origen i la pervivència de la democràcia. Ros, en canvi, simplifica lleugerament l'estil i el contingut de la peça per donar-hi un to més narratiu i dramàtic, acostant-lo, si hem de jutjar per la redacció del pròleg, al seu tarannà personal. Pensem que la traducció del primer —amb aquest «color sangre» de collita pròpia— i dels darrers versos del poema poden donar una idea de què volem dir:

Glòria de Salamina vermella en el mar a l'aurora! [...]
 Sí, però l'esperança meravellosa traspassa,
 crida, més real que la tenebra o l'estel
 —ossos decebuts i l'heroica pira en el vespre
 desesperat— per a molts sembla d'antuvi una fe;
 sols que té menys espera i arrenca de tots els exilis
 cap al seu crit, i els batuts van retrobant-se soldats. (Riba 1988: 229–230)

¡Gloria de Salamina, color sangre en el mar de la aurora! [...]
 Sí, pero la esperanza maravillosa, a flote siempre,
 grita, más real que la neblina o la cometa
 —huesos decepcionados, y la heroica pira en la tarde
 desesperada—, y para muchos significa, sin más, una fe.
 Sólo, que acaso con menos paciencia; y arrancará hacia su grito
 desde todos los exilios. Y los barridos se sienten de nuevo soldados
 (Ros 1965: 380–381)

El 1968, José Agustín Goytisolo publicà *Poetas catalanes contemporáneos: antología*. Hi tradueix, acarant-les amb els textos originals, les elegies I, II, IV, V i XII, sense, però, donar-ne el número que les ordena, sinó emprant l'inici dels primers versos com a títol, amb la qual cosa s'elimina el rastre de l'estructura interna de les *Elegies de Bierville*. Goytisolo no ho declara obertament, però, pel pròleg, entenem que la literalitat de les seves versions vol adreçar el lector castellà cap al text català. D'altra banda, la intenció «política» del text és afí a la que de la col·lecció *Marca Hispanica* en què Goytisolo publicarà una traducció completa de les *Elegies* l'any 1985: reivindicar la literatura catalana com a part integrant de la cultura espanyola. El darrer paràgraf de la introducció ho exposa ben clarament:

[...] esta muestra de poesía quiere ser una contribución al conocimiento de la cultura literaria catalana por parte del resto de España y de los países de habla castellana. [...] no cabe dudar de que la literatura catalana merece un lugar en los escaparates de las librerías de la España vertebrada. (Goytisoló 1968: 67)

Atès que empra una presentació textual i una modalitat de traducció afí, no és gens estrany que la versió de la segona elegia de Costafreda i la de Goytisoló siguin molt semblants. Hi trobem, solament, petites diferències: «rey del mar», de Goytisoló, en lloc de «rey de la mar», de Costafreda; «ola» en lloc d'«onda»; «marino» en lloc de «marinero»; «matojo» en lloc de «matorral»... (vegeu les pàgines 19 i 64 dels volums respectius). Als versos cinquè i sisè, els dos traductors discrepen a l'hora d'obrir una admiració que, en català, només presenta el signe de tancament:

Temple mutilat, desdenyós de les altres columnes
que en el fons del teu salt, sota l'onada rient,
dormen l'eternitat! [...] (Riba 1988: 218)

¡Templo mutilado, desdeñoso de las otras columnas
que en el fondo de tu salto, bajo la onda riente
duermen la eternidad! [...] (Riba 1953a: 19)

Templo mutilado, desdeñoso de las otras columnas,
¡que en el fondo de tu salto, bajo la ola riente,
duermen la eternidad! [...] (Goytisoló 1968: 67)

En general, la transposició de Goytisoló és una mica més literal que la de Costafreda (per exemple: Costafreda tradueix «per l'embriac del teu nom» per «por quien, ebrio de tu nombre», mentre que Goytisoló prefereix la solució «por el ebrio de tu nombre»). Tanmateix, també s'evidencia, en alguna tria lèxica —«el mar» per «la mar», «ola» per «onda»— i en l'eliminació d'alguns signes de puntuació —comes i signes d'admiració— la tendència a fer lliscar millor els versos de Riba, a encaminar-los cap a una dicció més naturalista que no pas la que, com recorda Bacardí (1997: 431), caracteritza el projecte poètic de l'autor. Finalment, i a tall d'anècdota: Goytisoló és el primer que prefereix «exiliado» a l'hora de girar el mot «exiliat», que tots els traductors anteriors havien convertit en «desterrado».

L'any següent, el 1969, van aparèixer dues traduccions de les *Elegies*: la de José Corredor-Matheos a *Ocho siglos de poesía catalana. Antología bilingüe*, editat per Castellet i Molas, i la de José Batlló a *Seis poetas catalanes. Antología bilingüe*, editat per ell mateix. L'antologia de Castellet i Molas tradueix només la segona elegia, i ho fa, seguint el criteri de tot el volum, sense respectar l'estructura mètrica de les composicions. Això provoca que la versió de Corredor-Matheos resulti clarament menys eufònica que les anteriors, en les quals, si bé es pot qüestionar fins a quin punt s'ha mantingut la distribució del díptic elegíac, sí que es fa

evident l'esforç per mantenir poc o molt el ritme del vers català. A més, Corredor-Matheos tendeix a «normalitzar» la distribució sintàctica de les frases al llarg dels versos, la qual cosa causa que es perdi la tensió, fonamental a les *Elegies*, entre construcció sintàctica i estructura mètrica. Precisament, a *Ocho siglos de poesía castellana* les versions castellanes precedeixen els originals catalans, i és potser a partir d'aquesta disposició que cal entendre la traducció: el text castellà funciona, més aviat, com a pas previ, purament informatiu, per acarar-se al català.

José Batlló tradueix les elegies II, VII, IX, X i XI, situant altre cop el text català davant del castellà. Al final del pròleg de la seva antologia, el traductor assenyala el criteri de màxima fidelitat que ha regit la seva tasca:

Inútil, por lo demás, señalar el carácter de las traducciones, todo lo literales que la fidelidad al texto original permite. Hemos prescindido, en las traducciones, de notas explicativas por considerarlas engorrosas e inútiles la mayor parte de las veces. (Batlló 1969: 20)

La traducció de Batlló és, efectivament, molt literal, en una línia força acostada a la de Corredor-Matheos. Tanmateix, diríem que la seva versió resulta més eufònica i més poètica, per menys explicativa. D'una banda, quan s'aparta —lleugerament— dels mots de Riba, ho fa cercant solucions discretes però elegants: «las demás columnas» per «les altres columnes», o «os colma» per «us fa plens» —aquestes dues solucions eren inèdites abans de l'aparició del seu volum— (Batlló 1969: 81). Pel que fa a l'encaix de les frases en els versos, Batlló respecta més que no pas Corredor-Matheos l'ordenació ribiana, i quan se n'aparta, és en un sentit diferent: no tant per facilitar una lectura informativa, sinó més aviat per donar un to una mica més literari al tram lingüístic resultant. Així, trobem algunes inversions tant dels complements respecte del verb, com dels adjectius respecte del nom —normalment, passen a anteposar-s'hi i a convertir-se, doncs, en epítets—. Alguns exemples, de les pàgines 87 i 89 de l'antologia de Batlló: «con violento corazón mi presencia os contempla» («la meua presència amb cor violent us contempla»); «Si en mi carnal cuerpo» («Si en el meu cos carnal»); en aquest cas, pensem, es perd el matís especificatiu, intencionat, de l'adjectiu de Riba); «en el incansable surco» («en el solc incansable»); «en el desesperado | atardecer» («en el vespre | desesperat»). Podríem objectar que aquestes inversions atorguen una patina literària al text però que més aviat van en contra de la dicció pròpia de Carles Riba, que és un poeta, diguem, d'especificatius més que no pas d'explicatius. En tot cas, però, les versions de Batlló són força més llegidores que no pas la de Corredor-Matheos del mateix any.

2.3 Les traduccions dels anys 80

No és fins tretze anys després, el 1982, que apareix la següent traducció de les *Elegies de Bierville*. La publica l'editorial madrilenya Visor, i és una versió íntegra i completa

confegida per Ramon Gallart. Tal com exposa a la introducció, Gallart pretén que la seva traducció sigui un instrument que serveixi perquè el lector castellà es pugui acostar als textos originals, atesa la similitud entre totes dues llengües romàniques (Riba 1982: 13). Així, doncs, la seva transposició segueix la línia de les de Corredor-Matheos o de José Batlló, potser encara amb menys alteracions de la redacció catalana. Hi ha algunes solucions que revelen aquest afany de literalitat, de vegades amb resultats no gaire agradosos (citem de les pàgines 29, 57 i 55 de la traducció de Gallart): «Te evocaré de lejos con un grito de alegría» («T'evocaré de lluny amb un crit d'alegria»: tots els traductors anteriors havien convertit el «de lluny» en «desde lejos»); «exiliado» («exiliat», que tots els traductors anteriors menys Goytisolo i Batlló havien traduït per «desterrado»); «¡Dormidos al viento de Queronea, cipreses!» («Dormits en el vent de Queronea, xiprers!»; val a dir que Batlló cau en el mateix calc); «si en algún lugar es vencida y cubierta su luz | por la tempestad o la noche, toda la tierra lo sufre» («si enlloc és vençuda i la seva llum és coberta | per la tempesta o la nit, tota la terra en sofreix»: sens dubte, un lector de parla castellana no hauria trobat a faltar cap complement per al verb «sofreix», però el traductor sent la necessitat d'introduir aquest pronom «lo» que resulta una mica desconcertant). Dins d'aquesta literalitat escrupolosa, Gallart tendeix més aviat a rebaixar el nivell lingüístic del text, a fer-lo menys literari —«ola risueña» (p. 29) per «onada rient», «chilla» (p. 55) per «crida»—, que no pas a elevar-lo com feia Batlló. Així mateix, Gallart és el primer traductor que, a la novena elegia, transposa sistemàticament «fos», «sentissin» o «sabessin» per «fuera», «sintieran» o «supieran», en lloc de «fuese», «sintiesen» o «supiesen», preferits abans; posteriorment, Santos Torroella i López Vilar donaran prioritat a les mateixes formes que Gallart.

L'any següent, el 1983, José Corredor-Matheos, que el 1969 havia traduït la segona elegia, va editar *Poesía catalana contemporánea (Edición bilingüe)*, que incloïa una versió de la novena elegia, amb el text en castellà precedint, altre cop, el català. Al pròleg, Corredor-Matheos sembla fer un elogi de la traducció literària com a acte de creació, però més endavant, en alludir a la semblança entre les llengües catalana i castellana, sembla indicar que ens trobarem, altre cop, amb una versió que segueix molt de prop el text de Riba:

En mi opinión, la traducción de poesía no puede hacerse sino es con la voluntad de «hacer» poesía, arriesgándose por ello a toda clase de errores con la esperanza de que el conjunto, y los logros parciales, compensen y hagan olvidar esas caídas inevitables. [...] El catalán está próximo al castellano, como lo están todas las restantes lenguas románicas. Esto motiva que, sin que ponga especial empeño en ello, el traductor se vea forzado en ocasiones a mantener la rima, por resultarle más dificultoso eliminar algunas consonantes. (Corredor-Matheos 1983: 31–32)

I, efectivament, ens trobem davant d'una versió força literal de l'elegia de Riba. Hi ha alguna petita intervenció destinada, segurament, a fer més fluida la lectura, a ordenar la sintaxi ribiana que, en deixar d'estar lligada a les constriccions del díptic elegíac, perd una mica la raó de ser. Heus-ne aquí un exemple:

El que fou necessari i bastava, és que uns homes sentissin
 com no hi ha fast més dolç que ésse' i gustar-se un mateix;
 simplement, subtilment, sabessin com no hi ha inútil
 cap esperit, si creix lliure en la seva virtut [...] (Riba 1988: 229)

Fue necesario y bastó que unos hombres sintiesen
 que no existe felicidad más dulce que ser y gustarse a uno mismo;
 que simplemente, sutilmente, supiesen que ningún espíritu
 es inútil, si crece libre en su propia virtud [...] (Corredor-Matheos 1983: 198)

Cal dir que, a parer nostre, aquesta versió de la novena elegia és més llegidora que la que el mateix traductor va publicar de la segona elegia el 1969, la qual potser caldria explicar més aviat a partir dels criteris imposats pels editors d'aleshores. Així mateix, hi ha un parell de detalls de la traducció que ens fan pensar que Corredor-Matheos devia tenir a la vista la versió de José Batlló. D'una banda, el vers «¡Cipreses dormidos en el viento de Queronea!» (Corredor-Matheos 1983: 198), que a Riba és: «Adormits en el vent de Queronea, xiprers!» (Riba 1988: 218), i en Batlló, «¡Cipreses adormecidos al viento de Queronea» (Batlló 1969: 87). Si al segon vers de l'elegia, el mot «xiprers» ocupa la posició final és perquè simbolitza la fi de la democràcia atenesa que arriba amb la derrota de Queronea —de la mateixa manera que el mot «glòria» apareix al principi del primer vers, associat amb la victòria de Salamina, que marca l'inici de la mateixa tradició democràtica—. En les versions anteriors, Batlló havia estat l'únic traductor que havia alterat la disposició d'aquest vers, d'alt contingut simbòlic. D'altra banda, Batlló també havia estat l'únic que havia traduït l'«us fa plens» (Riba 1988: 229) de l'elegia de Riba per «os colma» (Batlló 1969: 87), tal com ara fa també Corredor-Matheos.

Corredor-Matheos va tornar a publicar la seva antologia, amb el títol d'*Antología esencial de la poesía catalana contemporánea* i ampliada amb poetes més joves, l'any 2001. El text que s'hi reproduïx és pràcticament idèntic a l'aparegut el 1983, amb només tres esmenes (les citacions corresponen a les pàgines 198 i 200 del volum de 1983 i 172 i 194 del de 2001): «consintiesen en hacerse ¡tan distintos! iguales en las armas» esdevé «consintiesen hacerse, ellos diversos: iguales en las armas»; «no fuimos creados para un destino bestial» passa a «no fuimos creados para un bestial destino»; «que si en algún lugar es vencida y cubierta su luz» es converteix en «que si en ningún lugar es vencida y cubierta su luz». A banda de la inversió de l'adjectiu al segon exemple, les altres dues modificacions van en la línia d'augmentar la literalitat de la traducció —cal dir que el vers original que tradueix el primer exemple apareix mal escrit en les dues edicions de Corredor-Matheos, sense el signe d'admiració: «consentissin a fer-se, ells diversos: iguals en les armes» (Corredor-Matheos 1983: 173); en la tercera modificació, la literalitat arriba a l'extrem de produir un calc incorrecte en castellà.

El mateix any 1983, Rafael Santos-Torrella, que ja havia traduït molts textos de Riba als anys cinquanta, en publica *Antología*, que conté una versió íntegra de les *Elegies de Bierville*. L'edició és bilingüe, amb els poemes originals precedint les traduccions castellanés. Ens

trobem davant d'una versió que va més en la línia de la de Costafreda que no de les signades per Goytisoló, Corredor-Matheos, Batlló o Gallart: és a dir, essent literal, de vegades s'aparta una mica de l'original per tal de transmetre un sentit o un gir d'expressió que sigui més plausible en castellà. Si la majoria de les traduccions precedents, des de la de Goytisoló fins a la de Gallart, tendien cap a una traducció gairebé interlineal i a un registre més acostat a la llengua col·loquial que no pas el text ribià, Santos Torroella malda per elevar la llengua de la versió castellana sense perdre exactitud o tensió retòrica. Des del punt de vista del lèxic, aporta transposicions noves per a alguns mots, cosa que demostra la seva independència de criteri davant de versions anteriors (les citacions castellanques són de les pàgines 115, 139 i 141): «sabe certero su rumbo» per «veu ben girat el seu rumb», «no era menester» per «no calia», «sopesaron y cumplieron acciones» per «van mesurar i acomplir accions», «vuestras sementeras ilustres» per «les vostres sembres il·lustres»... Un altre recurs constant que, clarament, té l'objectiu d'elevar el to poètic, és el de la inversió de les frases catalanes: «De lejos te evocaré con un grito de alegría» per «T'evocaré de lluny amb un crit d'alegria»; «para que sembrada fuera en el surco incansable de los siglos» per «perquè fos deixada en el solc incansable dels segles»; «nos enseñasteis que donde salvada fuera en el mundo» per «ens ensenyàreu que on sigui del món que és salvada»... Cal dir que, alguna vegada, aquestes intervencions produeixen alguna inexactitud o algun resultat dubtós, com quan el vers «crit d'arribada o foc sota la cendra d'un nom» esdevé «grito de arribada o de fuego bajo la ceniza de un nombre»: llegint l'original, sembla clar que l'arribada a la destinació provoca un crit, mentre que el foc somort serva un nom en silenci.

L'any 1985, Goytisoló publicà les *Elegies de Bierville* a la col·lecció *Marca Hispanica* d'Edicions del Mall. El text es presentava íntegre, amb la traducció seguint el text original. Goytisoló, que també hi forneix el pròleg, l'acaba amb una lloança a la versió de Costafreda que és, segons els crèdits, qui n'ha fet la traducció:

Y, finalmente, la palabra pasará al lector, que puede o no hacer suyas las presentes consideraciones, que puede o no gustar del magistral y pulido trabajo del poeta y de la versión castellana de Alfonso Costafreda, y que puede también, por supuesto, encontrar en esta obra otras claves y otros significados que enriquezcan o difieran de los que autor y críticos han descubierto en ella. (Riba 1985: 21)

Tanmateix, la traducció castellana que es reproduïx a les pàgines del volum no és, inexplicablement, la de Costafreda. Una comparació de les versions de la segona elegia de Costafreda (Riba 1953a), de Goytisoló (1968) i de la publicada a *Marca Hispanica* ens fa pensar, més aviat, que la traducció ha de ser de Goytisoló. En reproduïm els darrers versos acarats:

[...] por quien, ebrio de tu nombre, a través del matorral desnudo
va a buscarte, extremo como la certidumbre de los dioses;

por el desterrado que entre estas sombrías arboledas te vislumbra
 súbitamente, ¡oh preciso, oh fantasmal! y conoce
 por tu fuerza la fuerza que contra el azar le salva,
 rico de lo que dió y puro en su ruina. (Riba 1953a: 19)

[...] por el ebrio de tu nombre, que a través del matojo desnudo
 va a buscarte, extremo como la certeza de los dioses;
 por el exiliado que entre sombrías arboledas te descubre
 súbitamente, oh preciso, oh fantasmal, y conoce
 por tu fuerza la fuerza que le salva de los golpes del azar,
 rico de lo que dio y tan puro en su ruina. (Goytisoló 1968: 67)

[...] por el ebrio de tu nombre, que a través del desnudo monte bajo
 va a buscarte, extremo como la certeza de los dioses;
 por el exiliado que entre arboledas sombrías te vislumbra
 súbitamente ¡oh preciso, oh fantasmal! y conoce
 por tu fuerza la fuerza que le salva de los golpes de azar,
 rico de lo que dio, y en su ruina tan puro. (Riba 1985: 47)

El nombre d'alteracions en l'edició de 1985 respecte de les de Costrafreda de 1953 i 1956 és encara més gran, i més densa, a l'elegia IX. Pensem, doncs, que, malgrat el que afirmi l'editor, ens trobem davant d'una traducció d'ell mateix, i no pas de Costafreda. Goytisoló devia tenir alguna raó per presentar la traducció del text com si fos d'altri —potser legal, atès que ell havia publicat alguna elegia en traducció castellana anteriorment, potser perquè no volia presentar-se com a traductor al primer volum de la col·lecció que ell mateix editava.

En tot cas, la traducció va en la línia de les de Goytisoló de 1968: versions molt literals —de vegades massa, com quan «l'esperança meravellosa traspasa», que en Costafreda era «la maravillosa esperanza atraviesa» es converteix en «la esperanza maravillosa muere» (pàgines 47 i 83 de les edicions respectives)— però que resulten força fluïdes i de bon llegir, tot i que l'estil de Riba queda una mica simplificat.

2.4 La traducció de 2011

Després de la publicació, en un període de només quatre anys —de 1982 a 1985— de tres traduccions íntegres de les *Elegies*, la següent va trigar vint-i-sis anys a aparèixer. En aquest període de temps, això sí, se'n van publicar dues de parcials: la de Marià Manent (1999), que de fet havia estat la primera a confegir-se, i la de José Corredor-Matheos (2001), que és una reimpressió revisada molt lleument de la que havia donat a conèixer el 1983.

La nova traducció és de Marta López Vilar (Riba 2011), i va aparèixer a la col·lecció *Jardín Cerrado* de l'editorial madrilenya Libros del Aire. L'edició conté tots els paratextos que

acompanyaven la tercera edició catalana de les *Elegies*, i per bé que és bilingüe i el text català precedeix el castellà, com és habitual, l'original apareix sistemàticament en cursiva, cosa que l'estrangeritza i el presenta al lector com a lectura optativa, secundària, que acompanya la traducció castellana. A la «Nota de la traductora» que segueix el pròleg, López Vilar parla de l'intent que ha fet en el procés de trasllat de mantenir el «ritmo interior» de les elegies ribianes, però el deslliga de la mètrica:

El dilema se me planteó cuando la lengua castellana carecía de ciertos matices o soportaba alteraciones métricas que hacían imposible mantener ese perfecto mecanismo de dísticos. [...] Es por ello por lo que estas elegías han sido construidas en lengua castellana bajo ese ritmo interior que Riba no comunicó explícitamente, pero que, ya desde su primera lectura, el lector siente. [...] De ahí la alteración métrica, reconstruyendo ese ritmo en un pulso interior que marque el movimiento emocional de quien se acerque a este texto. (Riba 2011: 13)

Ens trobem, doncs, davant d'una traducció que pretén mantenir el ritme de les elegies de Riba però que no aspira a reproduir-ne la mètrica, i que accepta la dificultat d'oferir un correlat totalment literal dels textos del poeta —entenem en aquest sentit l'afirmació: «la lengua castellana carecía de ciertos matices». En tot cas, el que sembla clar és que López Vilar aspira a oferir al lector castellà una traducció que funcioni tota sola, que no s'hagi d'explicar, exclusivament, des del punt de vista de la subordinació al text català.

Un exemple molt clar d'aquesta independència és que el vocatiu «Súnion!» que encapçala la segona elegia no apareix com a «¡Sunion!» o «¡Súnion!», com en totes les traduccions castellanes que hem vist, sinó com a «¡Sounio!» (Riba 2011: 35). López Vilar, doncs, passa a través del grec modern, llengua que coneix, per transposar el nom del temple, en lloc de traslladar directament del català al castellà aquest locatiu.

Un cop descartada la cotilla del díctic elegíac, la traductora tendeix a seguir força fidelment el text ribià, buscant alhora la intel·ligibilitat i la fluïdesa dels versos, però, quan li sembla que convé, per un o altre motiu, no s'està d'alterar lleugerament l'ordre d'alguns mots o buscar una solució més entenedora en castellà. El nivell de literalitat no és tan gran com, per exemple, en la versió de la segona elegia de Corredor-Matheos de 1969, o en les de Ramon Gallart.

Al principi de la novena elegia, la traductora manipula el text de Riba fins a un punt que trobem molt qüestionable. Hem vist, més amunt, que José Batlló i Corredor-Matheos passaven a l'inici del segon vers el mot «xiprers», que en la versió catalana hi ocupa, per raons de simbolisme, la posició final. És evident que els mots «llocs» i «mots», que apareixen al principi dels versos cinquè i sisè, també contenen una càrrega simbòlica afí —no oblidem que aquesta elegia està dedicada, precisament, a Pompeu Fabra, que fixà els mots amb què Riba escriu la seva obra, i que l'ús de la paraula, a les *Elegies*, va íntimament lligat al tema de l'exili tant d'un país com de la seva llengua—. López Vilar, però, suposem que per donar

més fluïdesa al poema, opta per modificar la ubicació d'aquests mots clau i redistribueix de manera inexplicable els signes d'admiració, la qual cosa altera l'estructura de tota la frase:

Glòria de Salamina vermella en el mar de l'aurora!
 Adormits en el vent de Queronea, xiprers!
 Splendor per als ulls o malencònica estampa,
 crit d'arribada o foc sota la cendra d'un nom,
 llocs! la meva presència amb cor violent us completa,
 mots! la meva veu assedegada us fa plens. (Riba 1988: 229)

¡Gloria de Salamina amaneciendo roja en el mar!
 ¡Cipreses dormidos en el viento de Queronea!
 ¡Esplendor en los ojos o melancólica estampa,
 grito de llegada o fuego bajo la ceniza de un nombre,
 lugares! ¡palabras, mi presencia de violento corazón
 os completa, mi sedienta voz os llena! (Riba 2011: 57)

Pensem que un lector castellà que no compari la versió castellana amb la catalana no pot recuperar, només amb la traducció, el discurs de Riba. Cal dir que aquest grau de manipulació no és representatiu de la manera de fer de López Vilar, però sí que manifesta alguns errors de comprensió —ja sigui per no conèixer prou bé el català o per no haver fet una lectura prou aprofundida del text— que tornem a trobar escadusserament al llarg del mateix poema (les citacions són de les pàgines 56 i 58 de l'edició de 2011): «para que fuera abandonada en el surco incansable de los siglos | la furiosa simiente para mi ser civil» per «perquè fos deixada en el solc incansable dels segles | la furiosa llavor per al meu ésser civil» —«abandonada», clarament, no trasllada prou bé «deixada»—, «sé que no fueron hechos para un destino brutal» per «sé que no fórem fets per a un destí bestial» —la inclusió del subjecte poètic, que al vers anterior diu: «jo em reconec entre els fills de les vostres sembres il·lustres», és essencial per al discurs del poema—, «nos enseñaréis» per «ens ensenyàreu», «huesos engañados» per «ossos decebuts» —es podria haver parlat, en tot cas, de «huesos desengañados».

3 Conclusions

Tot i que no deixa de tenir una rellevància relativa, ens podem preguntar, després d'haver vist les traduccions que s'han fet de les *Elegies de Bierville* d'ençà de 1950, fins a quin punt el mateix Riba les hauria aprovades, quines hauria preferit i on hauria establert la línia entre les acceptables i les que no ho són.

Als anys cinquanta, el poeta es va implicar en el procés de trasllat de la seva poesia al castellà i hi va col·laborar activament. La decisió de presentar, en els volums d'aleshores, la seva poesia en traduccions literals que acompanyaven els textos originals catalans, doncs,

no es pot atribuir tan sols a la iniciativa de la part castellana, sinó que també fou afavorida per Riba. Sens dubte, aquesta decisió va lligada a un moment polític i a una situació social concrets, que l'expliquen en part: Riba necessita reivindicar no tan sols la plausibilitat, sinó fins i tot l'existència de la seva pròpia obra i de la literatura i la llengua catalana en general, i no hi ha una manera millor de fer-ho que incloure'n els textos a les edicions castellanques. Tanmateix, la solució de les edicions bilingües també permet, en certa manera, fer una mena de trasllat doble: d'una banda, la versió transmet el contingut dels textos; de l'altra, la inclusió dels poemes originals en fa present l'estructura i la versificació, que en el cas de Riba sempre són importantíssimes i que, a causa de la seva complexitat, es ressenten força del procés de traducció.

Per la seva correspondència, sabem que Riba va col·laborar amb Costafreda en la traducció de les *Elegies*, ajudant-lo a revisar-ne el text castellà (Riba 1991: 550), i també hem vist que tornà a revisar el text de la traducció de l'any 1953 de cara a la reimpressió de 1956. Per tant, aquesta traducció, literal sense caure mai en el calc, havia de comptar amb l'aprovació del poeta.

No hi comptava, en canvi, la traducció literal que ell mateix havia fet de *Salvatge cor*. Aquesta traducció, juntament amb una altra que mantenia la mètrica dels sonets, s'havia inclòs al volum *Salvaje corazón*, on totes dues s'atribuïen a Santos Torroella (Riba 1953b). Tanmateix, sabem, també per la correspondència ribiana, que la traducció literal era la que l'autor havia preparat per als intel·lectuals que havia conegut al Congrés de Poesia de Segòvia (Bacardí 1997: 427). En tot cas, aquesta traducció, que podríem considerar «interlineal» perquè està pensada per servir de crossa a l'hora de llegir el text català, va rebre crítiques força dures (Montoliu 1953: 23), i el mateix Carles Riba manifestà la seva recança per haver-la publicada (Riba 1993: 128). Cal dir que, de fet, quan l'havia enviada als seus nous amics castellans, el poeta ja ho havia advertit: «No se trata de una versión publicable, sino de una humilde ayuda a los que, como V., desean acercarse al texto con simpatía» (Riba 1991: 594).

Així doncs, amb els seus comentaris explícits o implícits, Riba estableix una línia força clara entre una traducció literal acceptable i una que no ho és: per fidel que sigui a l'original, el text d'arribada ha de ser entenedor, correcte i apropiat, i ha de ser susceptible de ser llegit de manera autònoma.

Cal no oblidar, també, que als anys cinquanta també es publiquen traduccions mètriques de la poesia de Riba: la de l'antologia de Crusat (1952), la de *Salvatge cor* de Santos Torroella (Riba 1953b) o les de tots dos a *Obra poética: antología* (Riba 1956). Per tant, i com es pot deduir també de la tasca de Riba com a traductor, aquesta és una opció que també podem considerar sancionada per l'autor.

Per tant, les traduccions de les *Elegies* dutes a termes als anys cinquanta encaixen perfectament amb els criteris del mateix Riba, tant pel que fa a modalitat traductora — literal però no interlineal, en Costafreda, o bé mètrica, en Crusat i en Manent, tot i que aquest segon no va arribar a publicar la seva— com pel model de llengua emprat.

Els nous agents que apareixen als anys seixanta, en canvi, ja no comparteixen ni l'ideari de Riba ni la seva idea de llengua poètica, cosa que s'entén, fins a cert punt, perquè per tal de fressar nous camins han d'apartar-se, necessàriament, dels de la generació anterior. La

dicció travada i exigent de Riba se substitueix per una altra de més natural, més acostada a la parla col·loquial, més fluïda. Trobem, encara, traductors com Félix Ros, que vol oferir una versió pròpiament literària de la novena elegia de Riba, o com José Batlló, que dins de la literalitat malda per conservar, o inserir, girs que transposin la dicció classicitzant, d'alta literatura, de l'obra, però la tendència és cap a la traducció estrictament literal: en el cas de Goytisolo, mirant de conferir més fluïdesa als versos de Riba per fer-los encaixar millor en la seva pròpia veu poètica; en el de Corredor-Matheos, que tradueix per als editors Molas i Castellet, optant per la d'una literalitat força extrema, que arriba a fer grinyolar el text castellà, i que revela una actitud força distanciada respecte la poètica de Riba.

Als anys vuitanta, i amb l'excepció de Santos Torroella, que tradueix les *Elegies de Bierville* una mica a la manera com als anys cinquanta havia traduït *Salvatge cor* i un nombre considerable d'estances, és a dir, mirant de donar una versió castellana plausible com a text independent, les traduccions de l'obra opten per una literalitat estricta, de vegades fins i tot excessiva, «interlineal». Ja no hi ha, com passava als anys seixanta, la urgència de trobar una nova veu poètica pròpia, diferent de la característica de la generació de Riba, però l'expressió literària i poètica ha anat, efectivament, per unes altres vies, i els traductors, amb l'excepció de Santos Torroella, semblen defugir qualsevol intent de recrear la dicció ribiana, que els resultaria, segurament, forçada. Per tant, l'opció, novament, és una literalitat «neutra» que remet al text català original.

Quant a la traducció íntegra de 2011, a càrrec de López Vilar, diríem que, dins de la literalitat, s'esforça a mantenir el ritme i el to de l'original ribià, i que és conscient que hi haurà lectors de la seva traducció que no aniran a buscar l'original català dels versos que ella proporciona; es tracta, doncs, d'una traducció que va més aviat en la línia de la Costafreda de 1952 o de la de Santos Torroella de 1983. I, pensem, aquesta solució és un encert, perquè fa seixanta o setanta anys encara era plausible esperar d'un lector culte de parla castellana que s'acostés, amb l'ajut d'un diccionari, a un text original escrit en una altra llengua romànica que desconegués o conegués molt poc —això és, de fet, el que n'esperava Riba—; avui dia, però, és discutible si trobaríem gaires lectors disposats a fer el mateix esforç, més enllà de la comparació ocasional, sense diccionari.

En tot cas, les qüestions de la modalitat de traducció —literal, predominantment— i el model de llengua poètica que són l'objecte d'aquest article apareixen solapades, en gran part, en el corpus de les traduccions castellanques de les *Elegies de Bierville* que hem analitzat. Pensem que, en realitat, la traducció literal no ha estat solament una opció afavorida per traductors i editors per raons pragmàtiques, sinó també una via per obviar un fet de pes: que la llengua literària emprada per Riba en la seva obra poètica ja no és la mateixa que s'usa habitualment avui dia —estem, és clar, generalitzant i simplificant—, ni en català ni en castellà, i que una traducció que en volgués reproduir gaire fidelment la dicció podria produir un efecte estrany en el lector actual. O, dit d'una altra manera: Carles Riba, i especialment les *Elegies de Bierville*, han assolit la categoria de clàssic indiscutible de la poesia catalana —del segle xx i de tots els temps—, i, per bé que aquest estatus garanteix, fins a cert punt, que comptarà amb nous lectors en les properes generacions, no deixa,

ahora, d'assenyalar la distància que ens en separa. Una distància, de ben segur, respectuosa i admirativa, però, al capdavall, ineludible; potser menor però, indubtablement, de la mateixa naturalesa que la que separà Riba dels clàssics que ell admirà.

Referències bibliogràfiques

- Bacardí, Montserrat. 1997. «Les traduccions al castellà de la poesia de Carles Riba». Dins *Actes del II Congrés Internacional sobre Traducció*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 425–435.
- Batló, Josep. 1969. *Seis poetas catalanes*. Madrid: Taurus.
- Castellet, Josep Maria; Molas, Joaquim (ed.). 1969. *Ocho siglos de poesía catalana: Antología bilingüe*. Traducció de Josep Batlló i José Corredor-Matheos. Madrid: Alianza.
- Corredor-Matheos, José. 1983. *Poesía catalana contemporánea*. Madrid: Espasa-Calpe.
- . 2001. *Antología esencial de la poesía catalana contemporánea*. Madrid: Espasa Calpe.
- Cotner, Luisa. 2004. «La colección Marca Hispanica, un ambicioso proyecto de traducción de José Agustín Goytisolo». *Quaderns. Revista de Traducció* 14, 105–124.
- Crusat, Paulina. 1952. *Antología de poetas catalanes contemporáneos*. Madrid: Rialp.
- Goytisolo, José Agustín. 1968. *Poetas catalanes contemporáneos: Antología*. Barcelona: Seix-Barral.
- Manent, Marià. 1999. *Poesía catalana contemporánea (selección, con versiones métricas en castellano)*. Edició i presentació a cura de Jaume Subirana. València: Pre-Textos.
- Mas López, Jordi. 2012. «Salts i continuïtats en les traduccions al castellà de Carles Riba». Dins *Actes del III Simposi Carles Riba*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans/Aula Carles Riba (Universitat de Barcelona), 183–203.
- Montoliu, M. 1953. «Una traducción fácil, pero difícil». *Diario de Barcelona*, 20 de setembre de 1953, 23.
- Riba, Carles. 1953a. *Elegías de Bierville*. Traducció i pròleg d'Alfonso Costafreda. Madrid: Rialp.
- . 1953b. *Salvaje corazón*. Traducció de Rafael Santos Torroella; pròleg d'Antonio Tovar. Salamanca: Universidad de Salamanca.
- . 1956. *Obra poética: Antología*. Madrid: Ínsula. [Traductor: Rafael Santos Torroella]
- . 1982. *Elegías de Bierville*. Traducció de Ramon Gallart. Madrid: Visor.
- . 1983. *Antología*. Traducció, selecció i pròleg de Rafael Santos Torroella. Esplugues de Llobregat: Plaza & Janés.
- . 1985. *Elegías de Bierville*. Traducció d'Alfonso Costafreda; edició i pròleg a cura de José Agustín Goytisolo. Barcelona: Edicions del Mall.
- . 1988. *Obres completes/1. Poesia*. Introducció d'Arthur Terry. Barcelona: Edicions 62, 2a edició.
- . 1991. *Cartes de Carles Riba II (1939–1952)*. Recollides i anotades per Carles-Jordi Guardiola. Barcelona: La Magrana.

- . 1993. *Cartes de Carles Riba III (1953–1959)*. Recollides i anotades per Carles-Jordi Guardiola. Barcelona: La Magrana.
- . 2011. *Elegías de Bierville. Edición Bilingüe*. Traducció i pròleg de Marta López Vilar. Madrid: Libros del Aire.
- Ros, Félix. 1965. *Antología poética de la lengua catalana: Puesta en versos castellanos*. Madrid: Editora Nacional.
- Sullà, Enric. 1993. *Una interpretació de les «Elegies de Bierville» de Carles Riba*. Barcelona: Empúries.